

3. Лазукова О.В. Нормативне забезпечення та практика реалізації процесуального порядку надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 138, С. 183–193.

4. Лоскутов Т.О. Кримінальне процесуальне регулювання строків забезпечення реалізації прав, свобод і законних інтересів людини. *Порівняльно-аналітичне право* № 1, 2015, С. 313–315.

Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Події минулого століття, серед яких дві світові війни, велика кількість локальних збройних конфліктів зумовили активізацію дослідження питань міжнародного гуманітарного права, зокрема правил утримання та поведження з військовополоненими. Безсумнівно, особливої актуальності проблеми прав військовополонених набувають у зв'язку з російсько-українською війною. Так, і Російська Федерація, і Україна постійно обмінюються взаємними звинуваченнями у жорстокому поведженні з військовополоненими. Розглянемо, які існують міжнародні стандарти у сфері основних прав цієї категорії осіб.

Зауважимо, що міжнародне право містить низку документів щодо регулювання поведження з військовополоненими.

Так, ще до Першої світової війни були прийняті Женевська угода про покращання долі хворих і поранених у діючих арміях 1864 р., перероблена і доповнена в 1906 і 1929 р.р.; Гаазька конвенція про закони і звичаї суходільної війни 1907 р. Вказаними документами заборонено, зокрема вбивати та ранити полонених.

Крім того, у 1929 р. схвалено Женевську конвенцію про поведження з військовополоненими. Хоча на практиці вимоги документа ігнорувалися. Під час Другої світової війни багато військовополонених було вбито, померло від голоду, холоду, спраги, антисанітарних умов.

Значно активізувалася робота з проблем міжнародного гуманітарного права після Другої світової війни.

Звернемо увагу на чотири окремі Женевські конвенції від 12 серпня 1949 р.: «Про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях», «Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі», «Про поводження з військовополоненими», «Про захист цивільного населення під час війни». Враховуючи важливість прийнятих документів у напрямі встановлення міжнародних стандартів та гуманізації ведення війни, розглянемо окремі положення Конвенції про поводження з військовополоненими (Конвенція III), що набрала чинності для України з 03 січня 1955 р. [1].

Так, виконується Конвенція в мирний час, застосовується у випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, часткової або повної окупації території.

Відповідно до положень ст. 4 документа військовополоненими є особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з таких категорій:

1. Особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил.

2. Членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам:

- а) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;
- б) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані;
- в) вони носять зброю відкрито;
- г) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни.

3. Членів особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує.

4. Осіб, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу, наприклад цивільних осіб з екіпажів військових літаків, військових кореспондентів, постачальників, особового складу робочих підрозділів або служб побутового обслуговування збройних сил, за умови, що вони отримали на це

дозвіл тих збройних сил, які вони супроводжують, для чого останні видають їм посвідчення особи за зразком, наведеним у додатку.

5. Членів екіпажів суден торговельного флоту, зокрема капітанів, лоцманів та юнг, а також екіпажів цивільних повітряних суден сторін конфлікту, які не користуються більш сприятливим режимом згідно з будь-якими іншими положеннями міжнародного права.

6. Жителів неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни.

Крім зазначеного, Конвенція також визначила осіб, з якими поводяться так само, як з військовополоненими. Мова йде про інтернованих на розсуд окупаційної держави осіб, які належать або належали до збройних сил окупованої країни, та осіб, які підлягають інтернуванню, відповідно до міжнародного права і до дипломатичної і консульської практики і договорів [2, с. 352].

У той же час, особи зі складу медичного та духовного персоналу, затримані державою, що тримає в полоні, з метою надання допомоги військовополоненим, не вважаються військовополоненими. Але вони користуються пільгами та захистом, що передбачає Женевська конвенція.

Часовими межами статусу військовополонених є момент потрапляння особи під владу супротивника до остаточного звільнення та репатріації.

Важливим міжнародним стандартом щодо військовополонених є положення про те, що незалежно від відповідальності окремих осіб, держава, що тримає в полоні, відповідає за поводження з цією категорією осіб. Військовополонені звільняються і репатріюються відразу ж після припинення воєнних дій.

Розглянемо найважливіші права військовополонених, закріплені в зазначеному документі.

Слушними є положення статті 13: «З військовополоненими необхідно завжди поводитися гуманно. Будь-який незаконний акт чи бездіяльність з боку держави, що тримає в полоні, які спричиняють смерть або створюють серйозну загрозу здоров'ю військовополоненого, що перебуває під її охороною, забороняються та будуть розглядатись як серйозне порушення цієї Конвенції. Зокрема, жодного військовополоненого не можна піддавати фізичному каліченню

або медичним чи науковим експериментам будь-якого характеру, які не обґрунтовані потребою в проведенні медичного, стоматологічного або стаціонарного лікування військовополоненого та не здійснюються в його інтересах.

Так само військовополонені завжди повинні бути захищеними, зокрема від актів насилля чи залякування, також від образ та цікавості публіки.

Застосування репресалій до військовополонених забороняється».

Крім того, Конвенція закріпила право військовополонених на повагу до їхньої особи та честі. Документ застерігає, що із жінками необхідно поводитись з усією повагою, зумовленою їхньою статтю, і так само прихильно, як і з чоловіками.

Важливим є положення про те, що військовополонені повністю зберігають свою цивільну правоздатність, яку вони мали на момент узяття в полон. Держава не може обмежувати в здійсненні прав, які забезпечує правоздатність, за винятком обмежень, що вимагають умови полону.

Військовополонені також мають право на недискримінацію, безплатне утримання та безплатну медичну допомогу. Звернемо увагу, що військовополонені за жодних обставин не можуть частково або повністю відмовлятися від прав, гарантованих цим документом та спеціальними угодами.

Врегульовані особливості допиту військовополонених. Він здійснюється мовою, яку розуміють військовополонені. Так, військовополонений зобов'язаний повідомити своє прізвище, ім'я, військове звання, дату народження та армійський, полковий, особовий чи серійний номер або іншу рівноцінну інформацію. Якщо він порушить зазначену вимогу, то може обмежуватись у перевагах, що надаються відповідно до його звання або статусу.

Акцентуємо увагу, що різного роду тортури, примус не можуть застосовуватись до військовополонених для одержання від них будь-яких відомостей. У разі відмови відповідати, до військовополоненого не можуть застосовуватись погрози, образи, переслідування, обмеження прав.

Речі та предмети особистого користування, а також необхідні для їхнього обмундирування або харчування залишаються в розпорядженні військовополонених. Звичайно, за винятком зброї, військового спорядження та військових документів тощо.

Також документ врегулював вимоги щодо харчування, гігієни, медичної допомоги, одягу військовополонених,

приміщень, де вони перебувають, дисципліни та праці цієї категорії осіб, інші важливі питання. Тобто, військовополонені мають право на гідні умови життя, належне харчування та житло, медичне забезпечення.

Наприклад, основний добовий раціон харчування повинен бути достатнім за кількістю, якістю та різноманітністю, щоб підтримувати добрий стан здоров'я та запобігати втраті ваги або розвитку недостатності харчування. Після повернення з російського полону у багатьох звільнених військовополонених спостерігається, як мінімум, суттєва втрата ваги.

Крім зазначеного, військовополонені повинні мати укриття від повітряних бомбардувань та інших небезпек, як і місцеве цивільне населення.

Також військовополонені мають право на релігійну, інтелектуальну та фізичну діяльність, право на працю та відпочинок, винагороду за працю, щомісячний аванс грошового забезпечення, право на одержання посилок, зв'язок з сім'єю та інші права.

З урахуванням викладених лише окремих міжнародних стандартів у сфері основних прав військовополонених можемо зробити висновки. Відповідно до положень міжнародних стандартів військовополоненим гарантується низка прав. На жаль, розглянуті стандарти поведження з військовополоненими порушуються на практиці. Звільнені з полону свідчать про нелюдські умови утримання, катування та інші численні порушення прав людини. Зазначені проблеми вимагають спільних зусиль держав, залучення міжнародних інституцій. Важливо, за порушення норм поведження з військовополоненими винні особи мають притягуватись до відповідальності. У свою чергу Україна ратифікувала Конвенцію про поведження з військовополоненими та Додаткові протоколи I і II до неї. Тому виконання взятих міжнародних зобов'язань щодо військовополонених, дотримання їх прав є обов'язком для держави.

Список використаних джерел

1. Женевська конвенція про поведження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.

2. Жаровська І. М. Проблеми впровадження міжнародних стандартів у сферу прав військовополонених. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2585/vnulpurn201581357.pdf>.